

Godhetsnarcissism: Ett psykologiskt dilemma vid inspektion av verksamhet vid religiösa samfund och ideella föreningar, Miljö och Hälsa, nr 6 2009

Vid en kyrka öppnar man en förskola som ska hålla till i församlingens lokaler. Pedagoger och kokerska anställs. Kommunens hälsoinspektör påpekar att det befintliga köket är för litet och behöver byggas om.

Från kyrkan tycker man att inspektören är överdrivet kritisk och hjärtlös. Verksamheten är ju ideell.

"Här har man kokat kyrkkaffe i alla år utan att någon dött av det. Och vi gör ju gott för andra människor. Hur kan ni ifrågasätta det?" Då inspektören förklarar att samma regler måste gälla vid alla förskolor; kommunala som privata, blir denne bemött med oförståelse. En insändare i lokaltidningen beskriver beslutet som en ödesfråga. Utan denna förskola blir orten utan barnomsorg. Ansvar för detta tycks ligga på Hälso- och miljökontoret.
(Ingress)

Den här situationen är ofta återkommande i inspektörens möte med verksamhet som drivs på ideell grund. Det finns mycket entusiasm men desto mindre kompetens och ambition att känna till den lagstiftning som gäller för den verksamhet man vill driva. Då verksamheten blir ifrågasatt reagerar man ofta med kränkt förvåning och upprördhet. Det ligger också frestande nära att söka tröst och stöd hos den allmänna opinionen där det finns en positiv bild av verksamheten som bedrivs. Det tragiska resultatet blir ofta hätska debatter och osakliga påhopp på inspektören och förvaltningen, där förnuft och eftertanke lyser med sin frånvaro. En verksamhet blir ju inte mindre farlig och sårbar bara för att den drivs med ideella förtecken.

Som psykoterapeut har jag de sista åren föreläst i etik och bemötande för studenter vid Hälso- och miljöskydd på Institutionen för Miljövetenskap i Lund och vid olika Hälso- och miljökontor i Sverige. Tidigare har jag arbetat med personalvård i Svenska Kyrkan och har därför haft möjligheten att studera situationer liknande den ovan ur olika synvinklar. Det som slagit mig vid återkommande tillfällen är den aggressivitet som inspektionen skapar hos verksamhetens företrädare och som dessa i sin tur för vidare till den allmänna opinionen. Ofta föga klädsamt för människor med religiös bakgrund kan tyckas.

Ett psykologiskt fenomen (UR)

Jag tror det kan vara den enskilde inspektören till hjälp att förstå den psykologiska process som äger rum vid situationer liknande denna. Det ger en viss möjlighet att förebygga negativa reaktioner präglade av starka känslor, samtidigt som man bättre kan skydda sin egen integritet vilken ofta blir kraftigt ifrågasatt. Vi kan nästan tala om ett psykologiskt fenomen. Liknande situationer uppträder inte sällan då skattemyndighet och Socialstyrelse utövar tillsyn hos privata läkare och psykologer. Den ifrågasatte läkaren försvarar sig med att man gör gott med sin verksamhet och hjälpt så många. Ofta vänder man sig till sin egen kundkrets för att söka stöd och bekräftelse. Den underliggande tanken bakom detta förfarande går på något sätt ut på att godhet, idealism och goda gärningar står över lagar och förordningar. En långt driven konsekvensetik som hyllar tanken att "ändamålet helgar medlen".

Inom psykologin talar vi om den narcissistiska personligheten. Det är en personlighetstyp som har ett starkt inre behov av att alltid ha rätt och som absolut inte vill bli ifrågasatt. Regler, förordningar och gränser upplevs som personliga kränkningar; alltifrån ett trafikljus som plötsligt slår om till rött till en myndighetsperson som påpekar att ett beteende är felaktigt eller en verksamhet har brister. Man resonerar om sig själv på ett liknande sätt som Hjalmar Söderberg beskrev i romanen Doktor Glas: "Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad....".

När den narcissistiska människan möter gränser och ifrågasättande reagerar man ofta med ilska eller ett annat bestraffande beteende. Den narcissistiska personlighetens känslor är ofta instrumentella i sin karaktär. Det innebär att man blir arg i syfte att skrämmas eller hjälplös och ledsen i syfte att beveka och komma undan. Målet är dock alltid att så långt som möjligt få sin egen vilja igenom eller straffa någon annan när detta inte är möjligt.

Godhetsnarcissism och instrumentell hjälplöshet (UR)

Jag menar att man i inspektion av kyrklig och ideell verksamhet ofta möter en särskild slags narcissism, en vilja att ha rätt, som man kan kalla "godhetsnarcissism". Med den termen beskriver jag en person, eller grupp av människor, som hävdar sin auktoritet och sitt tolkningsföreträde genom att hänvisar till syfte och resultat med sina handlingar och verksamhet. "Vi gör ju gott för människor, då skall väl inte ni ifrågasätta oss". När inspektionen leder till kritik och ifrågasättande reagerar man med instrumentell hjälplöshet och vädjan som ofta skapar stort medhåll från den allmänna opinionen.

(Det hela påminner väldigt mycket om hur mina föräldrar ofta kritiserade min fru då vi besökte dem och min mamma ville bjuda på nötkakor hon bakat. Min fru är allergisk mot nötkakor, men att tacka nej var en kränkning och absurditet: "Jag har stått och bakat hela dagen och tänkt på er när jag gjorde det", sa mamma. Min fru skulle antagligen dö om hon åt en av kakorna, men eftersom de vara bakade med omsorg och kärlek var det en omöjlighet, tycktes mina föräldrar mena) (stycket i kursiv text)

Denna sommar (juli 2009) har jag haft möjlighet att följa händelserna vid en kommun i Skåne, där ett religiöst samfund tvingades ställa in sin offentliga försäljning av kaffebröd, bakelser och räksmörgåsar i brist på tillstånd.

Inspektörerna gör något man är skyldig till och som är förenligt med lagstiftningen. Den som försäljer maträtter måste ha tillstånd till det. Här kunde berättelsen nått sitt slut, men istället uppstår en häftig opinion mot Hälso- och miljökontoret där förvaltningschef och enskilda inspektörer utsätts för hot och grova kränkningar. Flera av dessa kränkningar har dessutom ett utpräglat religiöst språk. I återkommande tidningsartiklar talar företrädare för det religiösa samfundet om vad behållningen av verksamheten går till, hur länge man sysslat med detta och hur mödosamt det är för de fåtaliga och åldrande medlemmarna att hålla denna verksamhet vid liv. Alla dessa fakta är ju fullständigt irrelevant till det lagstiftningen vill skydda emot och förebygga. Men eftersom man reagerar med en godhetsnarcissism bemöter man inspektionen med instrumentell hjälplöshet med förödande kraft och medhåll.

Strategier i mötet med godhetsnarcissism (UR)

Hur ska då den enskilde inspektören förhålla sig för att undvika att bli utsatt för denna psykologiska mekanism?

Ett viktigt råd är att så långt det går bemöta den andre med respekt och tydlighet. En narcissistisk person vill alltid bli beundrad. Och ett gott råd kan vara att ge den andre det han eller hon ropar efter utan att för den skull göra avkall på den lagstiftning man företräder:

"Jag förstår att ni är angelägna om er verksamhet och att ni gör ett viktigt arbete, men det måste ändå ske enligt de riktlinjer och lagar som gäller oss alla".

När den narcissistiska personligheten får ett stycke beröm och uppskattning har de grövsta övertonerna av narcissismen en tendens att klinga av. Det bör dock sägas att detta ofta är lättare sagt än gjort. Men det finns inget egenvärde att sätta en narcissistisk

personlighet mer på plats än nödvändigt. En sådan person är lättkränkt och har ofta ett långt minne och dessutom en vilja att samla majoriteten på sin sida. Onödiga kommentarer leder bara till starkare motreaktioner, eftersom en narcissistisk personlighet sällan skäms för egen del utan snarare vänder ilskan ut mot andra.

Man kan också lyfta fram de ålägganden man ger den andre som en del av den andres överdrivna självbild av att vara god:

”Ni vill ju göra ett gott arbete här, då är det säker angeläget för er att ha alla tillstånd klara så att vi vet om varandra. Då kan vi ju säkert förvissa oss om att ingen kommer till skada. Precis det som är ert syfte med verksamheten”.

Målet med alla dessa sätt att kommunicera är att inte ge godhetsnarcissismen hos den andre någon ytterligare näring.

Ett andra råd är att inte glömma bort att vara pedagogisk och förklarande, även om det man redan sagt tycks vara fullständigt självklart:

”Ni arbetar för ett behjärtansvärt ändamål, men bakterier och smitta tar inte hänsyn till sådant som du och jag vet om.

”En räkmacka kan smaka lika gott eller vara lika skadlig om den säljs av er eller någon annan”.

”Vi bemöter alla lika. Det finns ingen särskild lagstiftning för religiösa och ideella föreningar eftersom en smitta kan uppstå i vilken miljö som helst och då vålla människor stor skada och lidande”.

När man blir attackerad och ifrågasatt av massmedia och enskilda individer är det lätt att tappa bort den pedagogiska förklaringen. Man söker gärna skydd i lagstiftningen och blir alltför fåordig vilket bara ökar irritationen hos allmänheten. Opinionsen identifierar situationen med egna förorätter man bär med sig och slåss omedvetet på flera slagfält samtidigt. Tala därför hela tiden om den konkreta situationen. Annars riskerar man att situationen växer till ett allmänt missnöje av myndighetsutövande i samhället.

När det inte går att stoppa och man som inspektör möts av hot och kränkningar på sin e-post och i brevlådan, bör dessa bemötas av någon annan i förvaltningen. Erfarenheter

visar att många människor skäms för vad man skrivit när man i efterhand konfronteras med dem av någon annan i den kommunala organisationen. Direkta hot ska anmälas.

I fallet med försäljningen av bröd och smörgåsar i Skåne-kommunen blev förvaltningen tyvärr utan det stöd man har rätt till av det politiska styret. Det visar på den kraft som ofta finns i mötet med godhetsnarcissism och de starka känslor som väcks i sammanhanget.

Jakob Carlander

Leg psykoterapeut, handledare

www.carlander.nu